

De tuigdorpen

Isoleer asociale in tuigdorpen, vindt de PVV. De vraag is vooralsnog hoe serieus het voorstel is. Maar dat dit idee niet nieuw is, blijkt uit de geschiedenis van de sociale sector. Wat kunnen we van die geschiedenis leren om overlast en asociaal gedrag te bestrijden en voorkomen?

Jan Steyaert en Martijn van Lanen

Asociale veelplegers moeten worden geïsoleerd in speciale tuigdorpen met wooncontainers, ver buiten de bewoonde wereld.' Dat liet PVV-leider Geert Wilders begin februari van dit jaar optekenen als een nieuw standpunt van zijn partij. Meteen verscheen het bericht in allerlei media.

Snelheidsovertreders?

Opvallend is dat er afgezien van de korte nieuwsberichten geen verdere informatie te vinden is over het standpunt dat Wilders naar buiten bracht. De website van zijn partij bevat verouderde informatie, de zoekfunctie is stuk, en er lijkt niets op te staan dat de uitspraak van Wilders een verdere toelichting geeft (stand van zaken begin maart 2011). Het is dus gissen om welke asociale veelplegers het gaat, of Wilders het heeft over asociaal gedrag zoals nachtlawaai, bedreigingen, vervuiling en dergelijke, de hedendaagse Flodders. Of zou hij ook verwijzen naar snelheidsovertreders, ontduikers van belastingen, bouwfraudeurs, burgers die geen vrijwilligerswerk doen?

De mediaberichten geven ons alleen het globale idee, en wat puzzelstukjes zoals minimaal één tuigdorp per provincie. PVV-kamerlid Lilian Helder vertelde aan persbureau Novum nog dat de term veelplegers verwijst naar 'mensen die al drie keer over de schreef zijn gegaan in twee jaar tijd'. Met die beperkte informatie moeten we het doen. De kritiek van Milikowski (zie pag. 16 Pioniers) in de jaren zestig op sociologen die zouden werken met al te vage omschrijvingen van onmaatschappelijkheid, gaat hier ook op. In dit geval gaat het dus om politici met al te vage omschrijving van asociaal gedrag.

Frederiksoord van Wilders

HET WAREN GEEN LADDERS UIT DE ELLENDE, MAAR GLIJBANEN NAAR DIEPER DE SHIT IN.

NOORDWOLDE

MAATSCHAPPIJ VAN WELDADIGHEID

TRESLING & CO AMSTERDAM

FOTO: INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS

>>> Wilders' uitspraak moet worden gezien in de aanloop naar de verkiezingen voor de Provinciale Staten van 2 maart 2011. Het moet nog maar blijken of het een ernstig idee is en verdere uitwerking krijgt. Toch is het goed er nu al bij stil te staan. Het voorkomen en bestrijden van overlast en asociaal gedrag is immers een belangrijke opdracht van de sociale sector. Daarom is het nuttig kennis te nemen van voorstellen voor een nieuwe aanpak en daar een mening over te ontwikkelen, kijkend naar het verleden naar (*lessons learned*) en naar de toekomst (wat is wenselijk en haalbaar?). Ook als die voorstellen (nog?) niet veel meer zijn dan een proefballon.

Een echo uit het verleden

De term tuigdorpen is misschien niet eerder gebruikt, maar het idee is natuurlijk niet nieuw. Er is een sterke band tussen het huidige voorstel voor tuigdorpen en enkele historische voorlopers. In de geschiedenis van de sociale sector, na te lezen via onder meer de canon sociaal werk (www.canon-sociaalwerk.nl), zijn die voorlopers te vinden in de veenkolonien en de woonscholen.

De veenkolonien moeten we situeren aan het begin van de negentiende eeuw en daarbij denken aan Johannes van den Bosch (1780-1844) als grote bezielende kracht. Hij schatte dat ongeveer tweehonderdduizend van de twee miljoen Nederlanders in armoede leefden en dat het grootste deel van die armen wel in staat was om te werken. Daarom kwam hij met het plan werkbekwame armen een kans te geven in een landbouwkolonie in Drenthe. In april 1818 werd de Maatschappij van Weldadigheid opgericht en al snel stonden er op drie plaatsen kolonies met zo'n vierhonderd kolonistenwoningen: Frederiksoord, Willemsoord en Wilheminaoord. Later volgden nog een dwangkolonie voor bedelaars en een kolonie voor weeskinderen uit Amsterdam. Het initiatief was geen succes en om een faillissement te voorkomen gingen de dwangkolonien in 1859 over in handen van de overheid. De geschiedenis van de landbouwkolonien laat zien, zoals Suzanna Jansen in haar prachtige familiegeschiedenis *Het pauperparadijs* illustreert, hoe armoede een levenslot wordt dat van generatie op generatie wordt overgedragen en een wereld creëert waaraan voor de betrokkenen maar moeilijk te ontsnappen valt (Jansen, 2008).

Woonscholen

Een eeuw na het mislukken van de veenkolonien kwam de grondgedachte terug, maar dan in de vorm van woonscholen. De ondertussen sterk gegroeide steden hadden te maken met zogenaamde 'ontoelaatbare gezinnen' en onmaatschappelijken. De woningcorporaties konden hen niet de baas,

en daarom werden deze gezinnen van de samenleving afgezonderd en in woonscholen ondergebracht, zoals onder meer Zeeburgerdorp (1918) en Asterdorp (1927) in Amsterdam, Zomerhof te Den Haag (1921) en het Kerkwegcomplex in Utrecht (1925). Ook na de Tweede Wereldoorlog werd er nog gebouwd, zoals de Ravelijn-woonschool in Maastricht in 1956.

Het werd geen succes. Al in de jaren dertig maakte de Amsterdamse psychiater Arie Querido gehakt van de mooie ambities en doelstellingen, of preciezer geformuleerd, van de woonschool om die doelstellingen te bereiken. Woonscholen als Zeeburgerdorp hielpen mensen niet om zich te socialiseren en naar gangbare normen en waarden te gedragen. Het waren geen ladders uit de ellende, maar glijbanen naar dieper de shit in. Wat er feitelijk gebeurde was het organiseren van afvalputjes van de maatschappij. De mooie plannen kwamen neer op sociale apartheid.

Back to the future

We moeten ons laten inspireren door het verleden, maar mogen er niet blijven hangen. Het is niet omdat het idee van Wilders over tuigdorpen beezen ineffectief is, dat het probleem opgelost is. Integendeel, de uitdaging om andere oplossingen naar voor te schuiven om overlast te vermijden wordt groter. Anders blijft het probleem alleen maar bestaan. Wat heeft sociaal werk aan instrumentarium in huis om hier werk van te maken? Laten we op de eerste plaats hier benadrukken dat overlast een zeer gecompliceerd thema is. Het probleem is van alle tijden en kan de laatste jaren consequent rekenen op aandacht van media en (dus) van politici (en andersom). Op de eerste plaats blijkt het lastig om een eenduidige definitie van overlast te formuleren. Wat is overlast precies, en onder welke omstandigheden vormt het een probleem, en voor wie? Overlast is weliswaar stevig op de agenda gezet, maar zonder dat er eerst een empirisch gefundeerde definitie van overlast ontwikkeld is (Prior, 2009). Ten tweede gaat het bij overlast bijna altijd om een serie van handelingen die elk op zich vaak te verwaarlozen zijn, maar alle bij elkaar leiden tot een ernstig probleem voor de omwonenden. Ten derde is er de subjectiviteit van overlast. Wat voor de een overlast is, kan voor de ander gewoon een onbelangrijk neveneffect zijn van wonen in een stad (Burney, 2005; Squires, 2008). En ten slotte is er geen helderheid over de (mogelijke) oorzaken van overlast, en in causale verbanden tussen verschillende vormen van overlast. De zogeheten 'Broken Window Theory' is één

AN WELDADIGHEID

van de dominante causale modellen. De centrale aanname achter deze theorie is dat er een verband is tussen de fysieke verloederdheid in een bepaalde straat of wijk, zoals ingegooid ruiten en zwerfafval, en sociale verloederdheid; zoals agressief gedrag en berovingen. Echter, deze theorie wordt ook weer vanuit diverse kanten bekritiseerd.

Van Lanen heeft, als onderdeel van zijn promotieonderzoek, de aanpak van overlast in de steden Eindhoven, Antwerpen en Leicester onderzocht. Wat opvalt aan de aanpak van overlast in deze drie steden is het feit dat de lokale professionals werken vanuit een overtuiging dat het cruciaal is om (potentiële) overlastplegers – en hun slachtoffers – in beeld te hebben en te houden. In alle drie de steden gaan teams, speciaal gericht op de reductie van overlast, voortdurend de straat op. Ze lopen rond door de wijken, knopen gesprekken aan met buurtbewoners, lokale middenstand, maar ook juist met de overlastplegende groepen. Nabijheid wordt als cruciaal gezien. Daarmee is geenszins gezegd dat er hier een ‘soft’ beleid wordt toegepast. Een ander element namelijk dat in de drie steden opvalt, is het belang dat er gehecht wordt aan een uitgekende balans tussen wat men in Vlaanderen ‘sensibiliseren en handhaven’ noemt. Bij sensibiliseren gaat het erom dat er richting de doelgroep een uitgestoken hand geboden wordt, dat er kansen worden geboden en alternatieven voor het verkeerde gedrag aan worden gereikt. Ook gaat het daarbij om de vraag: wat kunnen wij als stad voor jullie doen? Bij handhaven echter gaat het juist om strikte regels en het opleggen van sancties wanneer de regels niet worden nageleefd.

De ‘wortel en de stok’ dus, en wanneer we er nu voor kiezen om ‘asociale veelplegers’ weg te sluiten (een combinatie van opsluiten en wegvoeren) in tuigdorpen dan verliezen we deze werkzame elementen van de huidige aanpak. De nabijheid verdwijnt, en dus ook de daarmee gepaard gaande (sociale) controle en rolmodelwerking. De wortel verdwijnt: wat kun je mensen die in een tuigdorp zitten bieden? Aan welke rolmodellen kunnen ze zich nog spiegelen? En de stok verdwijnt, eenmaal verzeild in dit sociale afvalputje hebben de bewoners wezenlijk niets meer te verliezen.

Besluit

De roep om tuigdorpen van Wilders was hoogstwaarschijnlijk een ingeving van het moment, in de aanloop naar de verkiezingen. Een goedgetimedde *spin* dus. Hierbij dient overigens opge-

merkt te worden dat Wilders niet betrappt kan worden op de suggestie dat ‘zijn’ tuigdorpen een sociaalagogische component zouden hebben. Het lijkt hem puur te gaan om de goedwillende burgerij te verlossen van dit ‘tuig’.

Zo kan ook het afwijzen van het idee een ingeving van het moment zijn, een soort impulsreactie van mensen die de ethische basis voor dit voorstel niet delen. Wellicht is dat ook de reden dat Wilders c.s. zich niet wagen aan een serieuze omschrijving van wat zij onder ‘asociale veelplegers’ verstaan – waarom zouden ze zich begeven in een dergelijk wespennest van definities en omschrijvingen? We schreven al eens* in de *Volkskrant* dat juist dit gebrek aan operationalisering van het begrip maakt dat het thema eenvoudig te gebruiken is door iedereen die een maatschappelijk gevoelig begrip zoekt om eenvoudig aandacht te krijgen voor zijn of haar agenda. Omschrijf iets als ‘overlast’, en je hebt de aandacht. Waarvan akte.

We kunnen in ieder geval constateren dat in dit geval zowel de resultaten uit het verleden, als de bevindingen in het heden, de garantie bieden dat het idee van de tuigdorpen geen toekomst heeft. ■

Noot

* Opiniestuk, 18 mei 2010

Verwijzingen

- Canon sociaal werk @ www.canonsociaalwerk.eu
 Burney, E., 2005. *Making People Behave: Anti-social behaviour, politics and policy*. Cullompton: Willam Publishing.
 Jansen, S., 2008. *Het pauperparadijs, een familiegeschiedenis*. Amsterdam: Balans.
 Prior, D., 2009. The ‘problem’ of anti-social behaviour and the policy knowledge base: Analyzing the power/knowledge relationship. *Critical Social Policy*, 29, 5-23.
 Squires, P. (ed.) (2008) *ASBO-Nation: The criminalisation of nuisance*. Bristol: The Policy Press.

OVER DE AUTEURS

JAN STEYAERT IS LECTOR BIJ FONTYS HOGESCHOOL SOCIALE STUDIES, (BIJZONDER) HOOGLEERAAR BIJ UNIVERSITY OF SOUTHAMPTON EN DE MASTER SOCIAAL WERK VAN DE UNIVERSITEIT ANTWERPEN.

MARTIJN VAN LANEN IS PROMOVENDUS BIJ FONTYS HOGESCHOOL SOCIALE STUDIES EN DOET ONDER MEER ONDERZOEK NAAR SOCIAAL WERK EN OVERLASTBESTRIJDING.